

RZECZNIK PRAW OBYWATELSKICH

Biuro Rzecznika Praw Obywatelskich

Spółdzielczość socjalna w Polsce

Materiał opracowany na podstawie ustawy o spółdzielniach socjalnych
i danych statystycznych

www.rpo.gov.pl

Spis treści

Podstawa prawna	3
Założenie spółdzielni	3
Spółdzielcy	4
Działalność spółdzielni	4
Uprawnienia spółdzielni socjalnych	5
Ułatwienia i wsparcie finansowe ze strony państwa	5
Współpraca i integracja środowiska spółdzielców	5
Likwidacja spółdzielni socjalnej	6
Profil działalności spółdzielni socjalnych	6
Aktywność spółdzielni socjalnych	7
Tabela nr 1	7
Wykres nr 1	9

Spółdzielczość socjalna w Polsce – informacje ogólne

- Jest formą prawną podmiotu łączącego cechy przedsiębiorstwa oraz organizacji pozarządowej, mająca umożliwić jej członkom, którymi muszą być osoby zagrożone wykluczeniem społecznym (max. 50 % ogólnej liczby wszystkich członków spółdzielni) powrót do uregulowanego życia społecznego i aktywności na rynku pracy.
- Jest dobrowolnym zrzeszeniem osób, prowadzącym działalność gospodarczą w interesie swoich członków i w oparciu o ich osobistą pracę.
- Instytucja spółdzielni socjalnej została wprowadzona Ustawą z dnia 20 kwietnia 2004 o promocji zatrudnienia i instytucjach rynku pracy (Dz. U. z 2004 r. Nr 99, poz. 1001), która odpowiednio znowelizowała ustawę z 16 września 1982 r. Prawo spółdzielcze.
- W wyniku działania Regionalnych Funduszy Ekonomii Społecznej w Polsce powstało 20 spółdzielni socjalnych, zlokalizowanych w województwach: dolnośląskie, śląskie, warmińsko-mazurskie, wielkopolskie oraz mazowieckie, a więc tych w których stosunkowo wysoko oceniany jest poziom edukacji społecznej oraz „tradycji” przedsiębiorczości.
- Na koniec grudnia 2005r., zarejestrowanych było 40 spółdzielni socjalnych.
- W okresie 2005-2008 powstało około 145 spółdzielni socjalnych, w których stworzono blisko 2500 miejsc pracy.
- W KRS zarejestrowanych jest według stanu na 12.07.2011 r., 1317 spółdzielni, w tym 369 spółdzielni socjalnych.
- W Ogólnopolskim Katalogu Spółdzielni Socjalnych (<http://ozrss.pl/katalog.htm>) znajduje się 354 Spółdzielni Socjalnych (stan na 11.07.2011 r.). Zatrudniają one ok. 1500-1600 osób. Najwięcej z nich – 47 zarejestrowanych jest na terenie województwa śląskiego.
- Fakt, że zaledwie 1/3 zarejestrowanych spółdzielni socjalnych jest aktywna świadczy o tym, że warunki prawne ich funkcjonowania wymagają zmiany.
- idea spółdzielczości socjalnej wciąż napotyka na liczne przeszkody. Jesteśmy na przedostatnim miejscu w Europie pod względem zatrudnienia osób niepełnosprawnych – z wynikiem zaledwie 15% wobec średniej europejskiej kształtującej się na poziomie 40-50%.

Podstawa prawna:

- Wstawa z dn. 27 kwietnia 2006 r. o spółdzielniach socjalnych (Dz. U. z 2006 r., Nr 94, poz. 651).

Założenie spółdzielni

1. Spółdzielnię socjalną mogą założyć osoby posiadające pełną zdolność do czynności prawnych i równocześnie zaliczające się do przynajmniej jednej z następujących kategorii:
 - osoby bezrobotne (zarejestrowane w urzędzie pracy i spełniające inne kryteria opisane w ustawie o promocji zatrudnienia),
 - osoby niepełnosprawne w rozumieniu ustawy o rehabilitacji zawodowej i społecznej oraz zatrudnianiu osób niepełnosprawnych (czyli osoby, które mają orzeczenie o niepełnosprawności, niezdolności do pracy lub grupie inwalidzkiej),
 - osoby o których mówi ustawa o zatrudnieniu socjalnym – podlegające wykluczeniu społecznemu, w szczególności:
 - uzależnieni od alkoholu, narkotyków lub środków odurzających po zakończeniu leczenia,
 - osoby chore psychicznie w rozumieniu przepisów o ochronie zdrowia psychicznego (ustawa z dn. 19 sierpnia 1994 r. o ochronie zdrowia psychicznego),
 - bezdomni realizujący indywidualny program wychodzenia z bezdomności,
 - osoby opuszczające zakłady karne,
 - uchodźcy uczestniczący w indywidualnym programie integracji,

Spółdzielczość socjalna w Polsce

- inne osoby, pod warunkiem, że ich liczba nie przekracza 50% ogólnej liczby założycieli.
- 2. Spółdzielnię socjalną mogą również założyć co najmniej dwie spośród następujących osób prawnych:
- organizacje pozarządowe w rozumieniu ustawy o działalności pożytku publicznego i o wolontariacie,
- jednostki samorządu terytorialnego,
- kościelne osoby prawne.
- 3. Założycieli spółdzielni musi być minimum pięciu. Jeśli spółdzielnię socjalną zakładają osoby prawne są one zobowiązane do zatrudnienia co najmniej 5 osób spośród grup wykluczonych w 6 miesięcy od dnia wpisu spółdzielni socjalnej do Krajowego Rejestru Sądowego.
- 4. Kolejnym krokiem po uchwaleniu statutu jest przeprowadzenie zebrania założycielskiego wraz z przyjęciem statutu i wyborem organów statutowych. Wtedy też można rozpocząć procedurę rejestracji w Krajowym Rejestrze Sądowym.
- 5. Spółdzielnia socjalna jest osobą prawną i podlega wpisowi do Krajowego Rejestru Sądowego na wniosek założycieli, do którego dołączają oni statut oraz zaświadczenia potwierdzające status jako osób należących do ww. kategorii (orzeczenie o stopniu niepełnosprawności, zaświadczenie powiatowego urzędu pracy o statusie bezrobotnego, zaświadczenie o zakończeniu przez osoby uzależnione wymaganych programów terapeutycznych itp.). Rejestracja jest bezpłatna.
- 6. Po rejestracji spółdzielcy muszą jeszcze dopełnić formalności takich jak: uzyskanie numeru REGON, rejestracja w urzędzie skarbowym i uzyskanie numeru NIP, rejestracja w ZUS i założenie konta bankowego, na które będą wpłacane środki z funduszu założycielskiego, a także wpisowe i udziały poszczególnych członków spółdzielni.
- 7. Założona spółdzielnia musi w obrocie posługiwać się oznaczeniem "Spółdzielnia Socjalna".

Spółdzielcy

Praca w spółdzielni i zarządzanie nią opiera się na wspólnym zaufaniu członków i ich bliskich relacjach. Sprzyja temu wielkość organizacji – spółdzielnie socjalne nie powinny przekraczać 50 członków. Ograniczenie maksymalnej ogólnej liczby członków do 50 nie dotyczy spółdzielni socjalnych powstałych z przekształcenia dotychczasowych spółdzielni niewidomych i inwalidów. Krąg osób, które mogą być członkami spółdzielni, jest szerszy od określonego wyżej kręgu możliwych założycieli. W szczególności członkostwo w założonej spółdzielni mogą nabyć:

- osoby zagrożone wykluczeniem społecznym z ograniczoną zdolnością do czynności prawnych,
- osoby nie posiadających statusu wykluczonych, lecz przydatne dla spółdzielni ze względu na kwalifikacje, których nie posiadają pozostali spółdzielcy; ich liczba nie może przekroczyć 50% ogólnej liczby członków spółdzielni oraz osoby zatrudnione nieprzerwanie przez okres 12 miesięcy w spółdzielni socjalnej, której założycielami były osoby prawne,
- w braku odmiennych postanowień statutu – organizacje pozarządowe, których celem nie jest osiągnięcie zysku, np. fundacje, stowarzyszenia, kościelne osoby prawne, a także jednostki samorządu terytorialnego, np. powiat, gmina.

Bez prawa członkostwa pracę na rzecz spółdzielni socjalnej mogą wykonywać osoby skazane na karę ograniczenia wolności oraz wolontariusze.

Działalność spółdzielni

- Nadrzędnym celem jest powrót spółdzielców do uregulowanego życia społecznego i zawodowego. Jemu podporządkowana jest podstawowa działalność spółdzielni. W art. 2 ust. 2 Ustawy o spółdzielniach socjalnych wskazano, iż działa ona na rzecz:

Spółdzielczość socjalna w Polsce

- społecznej reintegracji jej członków przez co należy rozumieć działania mające na celu odbudowanie i podtrzymanie umiejętności uczestniczenia w życiu społeczności lokalnej i pełnienia ról społecznych w miejscu pracy, zamieszkania lub pobytu,
- zawodowej reintegracji jej członków przez co należy rozumieć działania mające na celu odbudowanie i podtrzymanie zdolności do samodzielnego świadczenia pracy na rynku pracy, a działania te nie są wykonywane w ramach prowadzonej przez spółdzielnię socjalną działalności gospodarczej.
- Drugim celem spółdzielców jest prowadzenie przedsiębiorstwa w oparciu o wspólną pracę (art. 2 ust. 1). Ponadto spółdzielnia socjalna może prowadzić działalność społeczną, kulturalno-oświatową oraz społecznie użyteczną – zarówno na rzecz swoich członków jak również środowiska lokalnego. Cele te są finansowane z nadwyżki bilansowej, która nie może być podzielona między członków spółdzielni (art.10).

Uprawnienia spółdzielni socjalnych:

- zwolnienie z podatku dochodowego dochodów spółdzielni przeznaczanych (wydatkowane w roku podatkowym) na społeczną i zawodową reintegrację jej członków,
- możliwość uczestniczenia w otwartych konkursach ofert na realizację zadań publicznych,
- możliwość korzystania z pracy/pomocy wolontariuszy,
- okresowa (12 miesięcy) refundacja kosztów składek ubezpieczeniowych.

Ułatwienia i wsparcie finansowe ze strony państwa

- Założyciele spółdzielni zwolnieni są z opłat rejestracyjnych – za wpis do Krajowego Rejestru Sądowego i za wydrukowanie ogłoszenia o powstaniu spółdzielni w Monitorze Sądowym i Gospodarczym.
- Osoby chcące założyć spółdzielnię socjalną mogą otrzymać jednorazowo środki z Funduszu Pracy na podjęcie działalności gospodarczej w wysokości nie przekraczającej 4-krotnej wysokości przeciętnego wynagrodzenia na każdego członka założyciela spółdzielni socjalnej.
- Osoby chcące przystąpić do już istniejącej spółdzielni socjalnej mogą otrzymać środki z Funduszu Pracy w wysokości 3- krotności przeciętnego wynagrodzenia na każdego członka.
- Osoba niepełnosprawna zarejestrowana w powiatowym urzędzie pracy jako osoba bezrobotna albo poszukująca pracy może otrzymać ze środków Funduszu Rehabilitacji Osób Niepełnosprawnych środki na wniesienie wkładu do spółdzielni socjalnej w wysokości nie wyższej niż piętnastokrotność przeciętnego wynagrodzenia.
- Dochody spółdzielni wydatkowane w roku podatkowym na społeczną i zawodową reintegrację jej członków są – w części niezaliczonej do kosztów uzyskania przychodów – zwolnione z podatku dochodowego od osób prawnych.
- Spółdzielnia socjalna może ubiegać się o finansowanie ze środków Funduszu Pracy składek na ubezpieczenie emerytalne, rentowe i wypadkowe od kwoty minimalnego wynagrodzenia osób, o których mowa w art. 4 ust. 1 ustawy o spółdzielniach socjalnych, w pełnej wysokości przez okres 24 miesiące od dnia zatrudnienia oraz w połowie wysokości przez kolejne 12 miesięcy, na podstawie odpowiedniej umowy między starostą a spółdzielnią oraz udokumentowanego wniosku spółdzielni.
- Spółdzielnia socjalna może stosować uproszczone zasady rachunkowości, jeżeli jej przychody netto ze sprzedaży towarów, produktów i operacji finansowych za poprzedni rok obrotowy nie przekroczyły równowartości 1.200.000 EUR.

Współpraca i integracja środowiska spółdzielców

Podjęmowane inicjatywy nawiązania współpracy pomiędzy poszczególnymi spółdzielniami polegają m.in. na wymianie doświadczeń i wspólnej „walce” o przepisy wspierające rozwój

Spółdzielczość socjalna w Polsce

spółdzielczości socjalnej. Szczególnie aktywny jest Ogólnopolski Związek Rewizyjny Spółdzielni Socjalnych (OZRSS), którego głównym celem jest:

- promocja i wspieranie idei społecznej spółdzielczości socjalnej,
- działanie na rzecz szeroko rozumianej reintegracji społecznej i zawodowej,
- zapewnienie zrzeszonym w nim spółdzielniom socjalnym pomocy w ich działalności statutowej.

Likwidacja spółdzielni socjalnej

Do przejścia w stan likwidacji dochodzi, kiedy:

- spółdzielnia przestanie używać w nazwie oznaczenia „Spółdzielnia Socjalna”,
- liczba członków zmniejszy się poniżej 5 lub zwiększy powyżej 50,
- zwiększy się liczba fachowców (są członkami ze względu na szczególne kwalifikacje) powyżej 20% ogólnej liczby członków uprawnionych do zakładania spółdzielni socjalnej (osób marginalizowanych),
- naruszone zostaną zasady podziału nadwyżki bilansowej; nadwyżka bilansowa na podstawie uchwały walnego zgromadzenia może być przeznaczana na zwiększenie funduszu zasobowego w wielkości nie mniejszej niż 40% nadwyżki, na cele związane ze społeczną i zawodową reintegracją członków, na fundusz również w wysokości nie mniejszej niż 40% nadwyżki oraz na fundusz inwestycyjny; nie może zostać podzielona pomiędzy członków spółdzielni, przeznaczona na powiększenie funduszu udziałowego albo na oprocentowanie udziałów.

Środki spółdzielni, która uległa likwidacji, a pozostałe po spłaceniu zobowiązań, zabezpieczeniu należności spornych lub niewymagalnych i po wydzieleniu kwot przeznaczonych na wypłaty udziałów, zostają podzielone między członków spółdzielni (nie więcej niż 20% środków), a pozostała kwota przekazywana jest na Fundusz Pracy.

Spółdzielnie socjalne są jedną z najmłodszych branż polskiej spółdzielczości, będące próbą zmierzenia się z problemem rosnącego poziomu wykluczenia społecznego osób mających szczególne trudności w odnalezieniu się w warunkach gospodarki rynkowej. Spółdzielnie socjalne będące jednym z instrumentów integracji społecznej działają na rzecz społecznej i zawodowej reintegracji swoich członków, m.in. poprzez tworzenie nowych miejsc pracy, tworzenie możliwości dostępu do różnego rodzaju dóbr i usług. Pierwsze spółdzielnie socjalne w Polsce powstały w 2005 roku, w chwili obecnej (stan na 12.07.2011 r.) w Krajowym Rejestrze Sądowym zarejestrowanych jest 369 spółdzielni socjalnych. Trzeba zaznaczyć, iż polski model spółdzielni socjalnych odbiega od modelu europejskiego. W naszym ustawodawstwie kryterium określającym charakter spółdzielni jako socjalnej jest jej skład osobowy, podczas gdy w innych państwach europejskich takim kryterium jest przedmiot prowadzonej działalności.

Profil działalności spółdzielni socjalnych w polskich warunkach jest bardzo zróżnicowany:

- usługi budowlane (Spółdzielnia Handlowo-Usługowo-Produkcyjna w Byczynie, Spółdzielnia Socjalna "Pomocna dłoń" w Sosnowcu, Wielobranżowa Spółdzielnia Socjalna "Wspólna Sprawa" w Radomiu),
- usługi cateringowe (Spółdzielnia Socjalna "Z myślą o Tobie" w Warszawie, Spółdzielnia Socjalna "Artsmak" w Poznaniu),

Spółdzielczość socjalna w Polsce

- usługi porządkowe i pielęgnacja terenów zielonych (Spółdzielnia Socjalna "Koziołek" w Lublinie, Spółdzielnia Socjalna "Blask" w Dobrym Mieście, Spółdzielnia Socjalna "Tajemniczy ogród w Poznaniu),
- produkcja dóbr i dostarczanie usług bardziej wyspecjalizowanych jak produkcja zabawek edukacyjnych (Spółdzielnia Socjalna Ośrodek Szkolno– Zawodowy w Prostkach),
- renowacja mebli stylowych (Spółdzielnia Socjalna "MaxStyl" w Poznaniu),
- skup surowców wtórnych (Wielobranżowa Spółdzielnia Socjalna "Karinus" w Poznaniu),
- usługi opiekuńcze (Spółdzielnia Socjalna "Pomocna Dłoń" w Bystrzycy Kłodzkiej, Spółdzielnia Socjalna 50+ w Gdyni, Spółdzielnia Socjalna "Szansa i Wsparcie z Chorzowa),
- prowadzenie kąpieliska strzeżonego (Spółdzielnia Socjalna "Przystań" w Poznaniu),
- prowadzenie gospodarstwa agroturystycznego (Spółdzielnia Socjalna "Austeria Krokus"),
- ręczna produkcja tradycyjnych patelni (Romska Spółdzielnia Socjalna "Khetane" w Szczecinku),
- szycie tradycyjnych stroi romskich (Romska Spółdzielnia Socjalna "Sare" w Krakowie).

Niektóre spółdzielnie świadczą również usługi, które nie są powszechnie kojarzone z osobami zagrożonymi wykluczeniem społecznym, takie jak branża IT– Spółdzielnia Socjalna "WwwPromotion" z Wrocławia (projektowanie stron internetowych, grafika reklamowa).

Aktywność spółdzielni socjalnych

Tabela nr 1 (branże wg Ogólnopolskiego Katalogu Spółdzielni Socjalnych)

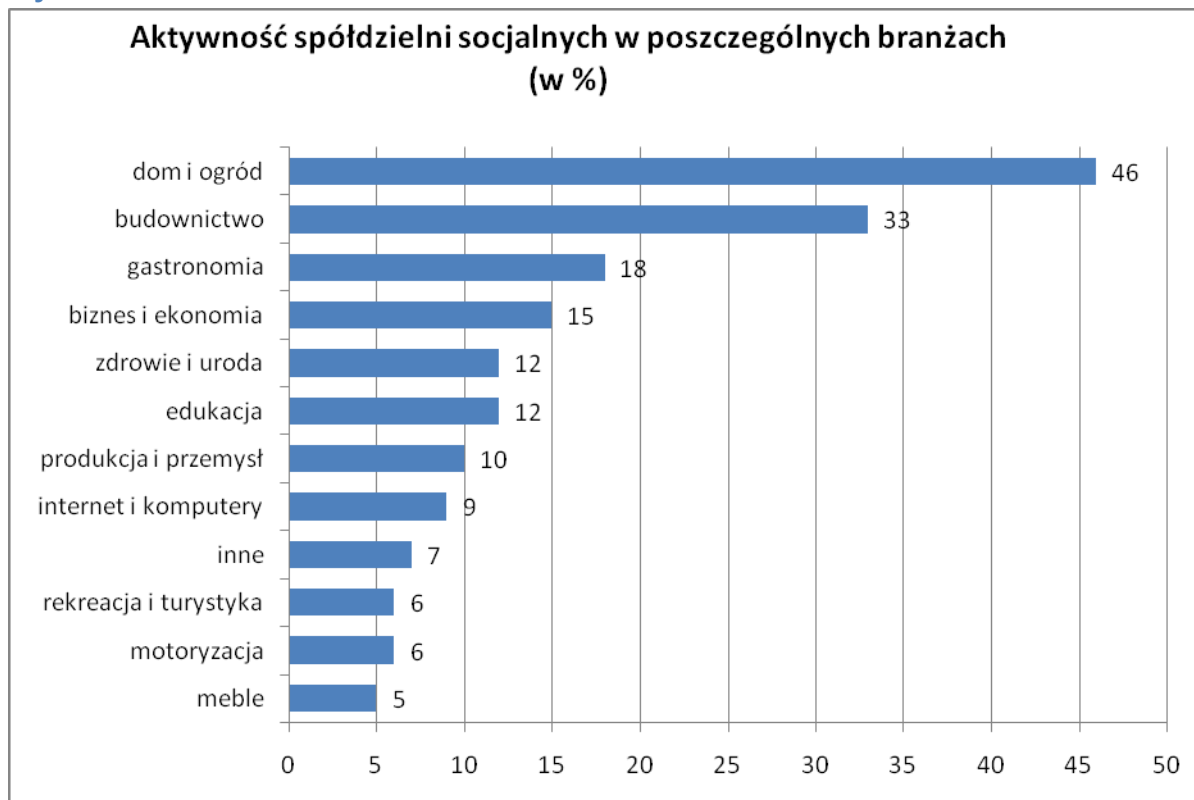
Branża	Liczba spółdzielni	Branża	Liczba spółdzielni
Biznes i ekonomia	53	Budownictwo	115
Poligrafia	15	Usługi remontowe	50
Reklama	14	Usługi hydrauliczne	14
Sklepy, handel	6	Usługi malarskie	13
Biuro rachunkowe	5	Usługi konserwatorskie	12
Usługi biurowe	5	Usługi stolarskie	9
Studio fotograficzne	3	Usługi elektryczne	8
Doradztwo finansowe	2	Kamieniarstwo	4
Pośrednictwo pracy	1	Usługi ślusarskie	3
Telefony komórkowe	1	Usługi spawalnicze	2
Telemarketing	1	Edukacja	42
Dom i ogród	161	Szkolenia	24
Sprzątanie	66	Świetlice	6
Tereny zielone	44	Korepetycje	4
Opieka nad grobami	18	Doradztwo psychologiczne	3
Odśnieżanie	16	Przedszkola	3
Projektowanie ogrodów	4	Edukacja muzyczna	1
Serwis AGD, RTV	4	Pierwsza pomoc	1
Sprzęt ogrodniczy	4	Internet i komputery	31
Pralnie	3	Tworzenie stron www	10
Florystyka	2	Serwis komputerowy	9
Gastronomia	64	Pozycjonowanie	5
Catering	20	Administrowanie stron www	3
Organizacja imprez	15	Sklepy internetowe	3

Spółdzielczość socjalna w Polsce

Lokale gastronomiczne	14	Prezentacje multimedialne	1
Produkcja żywności	8	Motoryzacja	21
Wynajem pomieszczeń	6	Transport samochodowy	6
Pizzerie	1	Produkcja, naprawy rowerów	3
Meble	17	Przeprowadzki	3
Naprawa i konserwacja	6	Przewóz osób	2
Sprzedaż mebli	3	Sprzedaż samochodów i części	2
Półfabrykaty meblowe	2	Transport sanitarny	2
Produkcja mebli	2	Działalność kurierska	1
Dla niepełnosprawnych	1	Myjnie samochodowe	1
Meble wiklinowe	1	Naprawa samochodów	1
Produkcja witraży	1	Rekreacja i turystyka	21
Przewóz mebli	1	Imprezy integracyjne	6
Produkcja i przemysł	35	Noclegi	5
Szycie i krawiectwo	13	Atrakcje turystyczne	4
Recykling	11	Imprezy sportowe	3
Ozdoby i dekoracje	4	Wypożyczalnia sprzętu	2
Energia odnawialna	2	Agroturystyka	1
Leśnictwo	2	Inne	25
Wyroby metalowe	1	Działalność artystyczna	8
Wyroby wiklinowe	1	Monitoring, dozór obiektów	5
Zabawki	1	Rękodzieło artystyczne	5
Zdrowie i uroda	43	Handel obwoźny	4
Usługi opiekuńcze	27	Handel rzeczami używanymi	2
Usługi rehabilitacyjne	7	Galerie malarskie	1
Fizjoterapia	3		
Zabiegi kosmetyczne	3		
Sprzęt rehabilitacyjny	2		
Usługi weterynaryjne	1		

Źródło: opracowanie własne

Wykres nr 1

Źródło: opracowanie własne

Zatrudnienie w spółdzielniach

Średnie wynagrodzenie pracy w spółdzielniach jest niższe niż przeciętne w gospodarce narodowej (w 2005 r. wynosiło 1981 zł, podczas gdy średnia krajowa 2361 zł). Wynagrodzenie to było także niższe niż średnia płaca w sektorze prywatnym, jednak przewyższało średnią płacę oferowaną przez pracodawców prywatnych (1810,37 zł).

Koszty pracy w spółdzielniach mają znacznie wyższy udział w kosztach operacyjnych niż w sektorze prywatnym. Spółdzielnie zatrudniają więcej pracowników dla uzyskania tej samej wielkości przychodów operacyjnych niż podmioty prywatne sektora niefinansowego.

Trzeba jednocześnie podkreślić pozytywną rolę spółdzielni w zatrudnianiu grup mających trudności na otwartym rynku pracy. Jak wykazało Badanie Spółdzielczości Polskiej 2006 spółdzielnie:

- zatrudniają trzykrotnie więcej osób niepełnosprawnych niż w całej gospodarce narodowej (11,6% i 3,6%),
- średni odsetek zatrudnionych kobiet w spółdzielniach wynosił 59%, podczas gdy w całej gospodarce 45%,
- utrzymują w długoletnim zatrudnieniu osoby będące w wieku niemobilnym lub w wieku emerytalnym. Odsetek tych pracowników w spółdzielniach stanowi około 53%, podczas gdy w całej gospodarce tylko 36%,
- zatrudniają więcej osób o słabszym wykształceniu (zasadnicze zawodowe, średnie i policealne) niż cała gospodarka (78% i 68,3%),
- są istotnym pracodawcą lokalnym; 38% spółdzielni jest co najmniej znaczącym pracodawcą lokalnym, a 28% pracy dla kobiet.

Spółdzielczość socjalna w Polsce

Materiał opracowany został na podstawie ustawy o spółdzielniach socjalnych oraz danych statystycznych poszczególnych województw.